

Stvaranje učeničkog časopisa na internetu

Branko Bognar i Vesna Šimić

Sažetak

U ovom radu prezentirani su rezultati akcijskog istraživanja koje je imalo za cilj *unaprijediti učeničko pismo stvaralaštvo i osposobiti učenike za korištenje računala, odnosno Interneta*. Istraživanje je provedeno u kombiniranom četverorazrednom odjelu male područne škole u Klakaru. Aktivnost stvaranja učeničkog časopisa na Internetu pokazala se kao izvrstan način ostvarivanja zadataka nastave gotov svih predmeta. Učenicima je sudjelovanje u projektu predstavljao izazov koji ih je poticao na stvaralaštvo kao način života. Mogućnost prezentacije svog stvaralaštva i dobivanje pozitivnih komentara čitatelja kod učenika je povećala samopouzdanje, stvorila osjećaj ponosa te im omogućila suštinsko učenje na zabavan način. Sve su to razlozi zbog kojih bi se razredni časopisi na internetu trebali više susretati u našim školama. Međutim, klasična nastava ne može poslužiti kao uspješan model za ostvarivanje učeničkog stvaralaštva, već je potrebno omogućiti učenicima veću aktivnost i suradnju. Pišući o različitim temama iz života svog mjesta, učenici su se povezali sa starijim mještanima koji su prepoznali i podržali njihovu aktivnost te i sami u tome sudjelovali. Promjena koja je započeta prije deset godina je zaživjela u školi u kojoj je ostvarena. To pokazuje kako akcijsko istraživanje može doprinijeti ostvarivanju suštinskih promjena u nastavi, ali isto tako rezultati ovog akcijskog istraživanja mogu poslužiti kao poticaj stvaralaštvu drugih učitelja.

Ključne riječi: akcijsko istraživanje, internet u nastavi, kreativnost u nastavi, proces ostvarivanja promjena, suradnja lokalne zajednice i škole

Uvod

Kad je početkom prošlog stoljeća francuski učitelj Célestin Freinet uveo u svoju nastavnu praksu učeničke časopise koji su tiskani na jednostavnom tiskarskom stroju nije mogao ni zamisliti da bi se ta ideja mogla primijeniti na daleko tehnološki naprednijim uređajima - kompjutorima povezanim internetom. Premda su tehničke mogućnosti izrade učeničkih časopisa danas daleko veće, osnovna ideja je ostala ista – omogućiti učenicima slobodu pismenog izražavanja koje nadilazi puko vježbanje pisanja i prerasta u stvaralačko izražavanje njihovih misli i osjećaja. Zbog toga riječi koje je Freinet napisao još davne 1927. godine i dalje zvuče kao ideal koji tek treba ostvariti u suvremenim školama:

San je svih suvremenih učitelja koji se zalažu za racionalan odgoj postaviti život djece i život sela u središte života u učionici. Nužnost poučavanja čitanja uz primjenu udžbenike koje su osmislili, napisali i umnožili odrasli ne može zadovoljiti potrebe naših učenika i njihove okoline. Ali ako imamo tiskarski stroj koji bi nam omogućio ispis onoga što bi nas zanimalo, i ako naši učenici mogu staviti na papir svoja razmišljanja, svoje osjećaje i zapisati svoje priče, tada bi te stranice postale ključnima za njihovo školovanje. (Freinet, citirano u, 2007, str. 53)

Suvremena računala i mobilni uređaji povezani na Internet postali su izuzetno dostupni tako da predstavljaju neizostavni dio svakodnevnog života ljudi, a posebno mladih koji ih koriste na različite načine. Nažalost, u većini naših škola te multimedijske naprave ne samo da se ne koriste u obrazovne svrhe, već su često i zabranjene¹. Time djeca i mladi ostaju prepušteni sami sebi u vrlo kompleksnom, ali i isto tako privlačnom komunikacijskom prostoru. To mladim ljudima daje veliku slobodu u izražavanju posredstvom novih medija. Međutim, bez sudjelovanja starijih generacija –

¹ To se odnosi uglavnom na uporabu mobitela u nastavi.

digitalnih došljaka² vrlo često se događa da se taj medijski prostor puni površnim, infantilnim pa čak i prostim sadržajima. Škola pak zbog svoje inertnosti i krutosti sve manje ima smisla u očima mladih generacija koji ju vrlo često percipiraju kao mjesto u kojemu se uči sve ono što nema puno veze s potrebama i životom ljudi u suvremenom društvu.

Umjesto takve prakse škola bi trebala prepoznati obrazovne mogućnosti novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija i što više ih iskoristiti za učenje koje se ne bi smjelo svesti na puko prenošenje znanja, već je važno da učenici imaju mogućnost sudjelovati u različitim suradničkim aktivnostima s vršnjacima i odraslim osobama jer učenje se događa u odnosima s drugim ljudima (McDermott, 1999, str. 16) i aktivnostima koje su sastavni dio svakodnevnog života (Smith, 1999). Još je važnije omogućiti djeci i mladima stvaralačko izražavanje, a time i emancipaciju svojih ljudskih mogućnosti što ujedno predstavlja bit odgoja:

Ako je, naime, odgoj razvitak čovjekovih bitnih snaga, njegovih ljudskih moći, a jest, onda je to prije svega razvitak njegovih stvaralačkih moći, kojima se čovjek u proizvodnji vlastita svijeta potvrđuje kao slobodno biće, kao na sama sebe oslonjeno biće, kao biće koje pripada samo sebi samome, to je njegova bit kao čovjeka. Odgoj je dakle djelatnost kojom se čovjekove moći razvijaju prema maksimalnim mogućnostima, a to znači tako da mu put prema drugačije mogućem uvijek ostaje otvoren. (Polić, 1993, str. 21-22)

Metodologija istraživanja

S obzirom da je ova studija bila usmjerena na unapređenje postojeće prakse, izabrali smo akcijsko istraživanje kao najprikladniji istraživački dizajn. Naime, „akcijsko istraživanje predstavlja sredstvo koje učitelji ili odgajatelji u školama mogu koristiti za unapređivanje svoje prakse poduzimajući akciju i sudjelujući u istraživanju“ (Creswell, 2011, str. 577).

Carr i Kemmis (2004) razlikuju tehnička, praktična i emancipacijska akcijska istraživanja. Za razliku od tehničkog akcijskog istraživanja u kojemu kontrola na istraživanjem nije u rukama praktičara, te praktičnog akcijskog istraživanja u kojemu je naglasak postavljen na boljem razumijevanju prakse, u kritičko-emancipacijskom akcijskom istraživanju se nastoje ostvariti suštinske promjene koje utječu na društvene formacije u kojima se praksa ostvaruje:

Te socijalne formacije moguće je zamisliti kao (...) praktičke tvorevine koje su stvorili ljudi, što podrazumijeva da ih oni uvijek mogu preoblikovati. Ljudi uključeni u kritičko akcijsko istraživanje nastoje zajedno promijeniti svoj društveni svijet, misleći o njemu na drugačiji način, djelujući drugačije i odnoseći se jedni prema drugima drugačije – pri čemu stvaraju drugačije praktičke konstrukcije omogućujući i ograničavajući svoju praksu kako bi bila što racionalnija (odnosno razumnija), produktivnija i održivija, te pravednija i inkluzivnija. (Kemmis, McTaggart, Nixon, 2014, str. 14)

U našem slučaju, namjera nam je bila emancipirati stvaralačke potencijale svih sudionika akcijskog istraživanja, a posebno učenika te mijenjati ustaljene načine ostvarivanja nastavne prakse. Kako su učitelji i učenici bili aktivno uključeni u osmišljavanje i implementaciju promjena, time je to postalo sudjelujuće, demokratsko, odnosno, kritičko akcijsko istraživanje (Tripp, 2005, str. 456).

Ovo akcijsko istraživanje je ujedno ostvareno kao studija slučaja. Studija slučaja predstavlja sustavno istraživanje koje se fokusira na pojedine slučajeve. Slučajevi mogu biti pojedine osobe, programi, institucije ili skupine, pa čak i cijele države. Podatci koje prikupljamo o pojedinom slučaju

² Prensky (2001) smatra kako svi oni koji su rođeni prije sveopće digitalizacije svakodnevnog života, a to znači prije pojave interneta, vrlo teško se mogu prilagoditi novom okruženju. To je vrlo ozbiljan problem posebno u obrazovanju jer „naši učitelji – digitalni imigranti govore zastarjelim jezikom (koji potiče iz prije digitalnog doba), muče se obrazujući generaciju koja govori potpuno novim jezikom“ (str. 2).

mogu biti raznovrsni: intervjui, promatranja, dokumentacija, statistički pokazatelji, impresije i mišljenja drugih osoba o slučaju, dnevnički zapisi i sl. Premda je u realizaciji ideje učeničkog časopisa na internetu bilo uključeno više učiteljica, u ovom radu opisan je samo jedan takav slučaj. Pri tome smo nastojali obuhvatiti sve značajke studije slučaja:

- U njoj se daje bogat i živopisan opis događaja relevantnih za slučaj.
- Ona pruža kronološku naraciju događaja relevantnih za slučaj.
- Ona povezuje opise događaja s njihovom analizom.
- Ona je usredotočena na pojedine sudionike ili skupine sudionika i nastoji razumjeti njihovo viđenje događaja.
- Ona osvjetljava specifične događaje koji su relevantni za slučaj.
- Istraživač je potpuno uključen u slučaj.
- Prilikom pisanja izvještaja nastoji se dočarati cjelovitost slučaja. (Hitchcock i Hughes, 1995, citirano u Cohen, Manion i Morrison, 2005, str. 182)

S obzirom da smo istraživanje proveli s djecom zatražili smo i dobili pismene potvrde njihovih roditelja da ih možemo snimati, fotografirati i to kasnije objaviti u znanstvenim i stručnim publikacijama. U ovom istraživanju smo pokušali izostaviti imena učenika, ali s obzirom da su se oni potpisivali ispod objavljenih radova u časopisu objavljenom na internetu, nije bilo moguće, a ni potrebno u potpunosti sačuvati njihovu anonimnost. Naime, prema tumačenju pravobraniteljice za djecu „snimanje djece u svrhu promicanja rada vrtića ili škole i dječjih aktivnosti u pozitivnom kontekstu, u načelu, ne bi trebalo naštetiti djetetu, ali roditeljima treba pružiti priliku da se izjasne jesu li s time suglasni.“ U našem slučaju radilo se o pozitivnim dječjim aktivnostima na koje su bili ponosni oni kao i njihovi roditelji.

Kontekst i problem istraživanja

Ovo akcijsko istraživanje ostvareno je u maloj seoskoj školi u Klakaru koja pripada Osnovnoj školi „Vladimir Nazor“, Slavonski Brod. U vrijeme provedbe istraživanja (od siječnja do kraja svibnja 2006. godine) nastava je bila organizirana u četverorazrednom kombiniranom odjelu za 12 učenika koji je vodila učiteljica Vesna Šimić. Branko Bognar je na početku pokretanja projekta bio pedagog u toj školi, a kasnije asistent na Filozofskom fakultetu u Osijeku.

Kao pedagog Branko je nekoliko godina ranije u matičnoj školi pokrenuo zajednicu učenja u okviru koje smo se bavili različitim stručnim temama kao što su suradničko učenje, nastavna komunikacija, kreativnost u nastavi i sl. U početku se u tu zajednicu učenja uključilo i nekoliko učiteljica iz drugih škola, od kojih su neke osnovale zajednice učenja u svojim školama. S obzirom da smo na raspolaganje dobili virtualni prostor suradnje³ (<http://mzu.sbnet.hr/>) osmislili smo i pokrenuli projekt „Mreža zajednica učenja“ čija je osnovna svrha bila stručna suradnja i razmjena iskustava članova zajednica učenja iz različitih škola od kojih su neke bile u drugim gradovima.

U okviru zajednice učenja u našoj školi upoznali smo se s tehničkim mogućnostima blog sustava koji smo odlučili koristiti za objavljivanje učeničkih časopisa te smo održali više radionica o organizaciji nastave koja potiče učeničko pismo i likovno stvaralaštvo. U aktivnost zajednice učenja bila je uključena i učiteljica Vesna Šimić koja je za ostvarivanje ideje učeničkog časopisa na internetu imala gotovo sve potrebne preduvjete u svojoj područnoj školi u Klakaru. Nastava je u toj školi bila organizirana u jutarnjoj smjeni, a učionica je bila uređena prema potrebama i idejama

³ Radi se o CMS (content management system) i sustavu za e-učenje čiji je autor Željko Klindžić, programer iz Slavenskog Broda. Kasnije smo koristili Moodle – „obrazovnu platformu koja je konstruiranu kako bi pružila nastavnicima, administratorima i učenicima jednostavan robusan, siguran i integriran sustav za stvaranje personaliziranih obrazovnih okruženja“ (https://docs.moodle.org/27/en/About_Moodle).

učenika i učitelja. Učenici su učionicu doživljavali kao svoj drugim domom. U učionici su im na raspolaganju bila različita nastavna sredstva, od kojih se posebno isticalo novo računalo koje je bilo stalno u upotrebi. Uz računalo su imali i pisač u boji za koji su često sami morali nabavljati boju i papir. Osim računala koristili su CD uređaj te TV s videom. Ostala sredstva i materijale nabavljali su sami učenici i učiteljica stvarajući na taj način bogate zbirke različitih priručnih materijala (krede u boji, dugmad, kamenčiće, školjke, sjemenke, konce, vunice, štapiće, knjige, novine itd.) koji su služili učenicima kako za igru tako i za stvaralačko izražavanje. U učionici koja je u vrijeme istraživanja bila nedavno renovirana postavljeni su veliki prozori na kojima su se isticali učenički radovi i lijepi zastori koje su izabrali i dekorirali učiteljica Vesna i njeni učenici. O uređenju učionice i održavanju čistoće obično su se brinuli sami učenici, tako da je čistačica kad bi došla spremati često bila ugodno iznenađena.

Škola je smještena u pitomom, ravničarskom, posavskom selu Klakaru, udaljenom 14 km od Slavenskog Broda. Školska zgrada potječe iz vremena Vojne krajine i služila je u vojne svrhe, a kao škola djeluje od 1880. godine. U vrijeme ostvarivanja projekta pročelje zgrade bilo je prilično oronulo osim krova koji nedavno bio obnovljen. Unutar školske zgrade postoji je još jedna učionica, hodnik, sanitarni čvor i dvosobni stan za učitelja. Oko zgrade prostire se dvorište koje u proljeće i ljeto zazeleni i zamiriše pozivajući učenike i mnogobrojne namjernike da se u njemu poigraju ili samo odmire u hladu stoljetnih stabala oraha i krušaka (<http://youtu.be/YL9ecq77-D8>). O izgledu dvorište brinu se učenici, učiteljica, domar i spremačica.

Vrijednosti koje smo nastojali ostvariti u svojoj praksi su sloboda, kreativnost, suradnja i zabava. Pod slobodom podrazumijevamo da učenici imaju mogućnost birati i sudjelovati u odlučivanju o bitnim aspektima nastavnog procesa. Samo slobodni učenici mogu biti visoko motivirani za postizanje kvalitete u onome čime se bave (Glasser, 2004).

Kreativnost prema Pluckeru i Makelu (2010) predstavlja „interakciju između darovitosti, procesa i okoliša pomoću kojih pojedinci i grupe stvaraju prepoznatljive proizvode koji su u isto vrijeme novi i korisni u određenom društvenom kontekstu“ (str. 49). Međutim, korisnost ili prikladnost u dječjoj kreativnosti ne može se vrednovati na isti način kao i kod kreativnosti odraslih:

Možemo smatrati dječje aktivnosti prikladnim ako su smislene, svrhovite ili na neki način komunikativne. Ako učenici uspješno komuniciraju ideju ili se trude riješiti problem, njihove aktivnosti je moguće smatrati prikladnim. Ako oni to čine na originalan način, barem za sebe, te aktivnosti možemo smatrati kreativnim. (Starko, 2010, str. 8)

Pod suradnjom podrazumijevamo organizaciju nastave u različitim sociološkim oblicima koji doprinose učenju u širem smislu riječi. To uključuje razvoj socijalnih vještina koje ulaze u skupinu važnih kompetencija suvremenog čovjeka (Klippert, 2001).

Smatramo također da učenje treba biti prožeto humorom (Matijević, 1994), ostvareno u opuštenom nastavnom ozračju i na zabavan način (Dryden i Vos, 2001). Tek u tim uvjetima učenici su u stanju izraziti i razviti sve svoje kreativne potencijale.

Unatoč svijesti o važnosti navedenih vrijednosti one nisu uvijek bile u potpunosti ispunjene. Tako je umjesto učeničke kreativnosti ponekad dominirala kreativnost učiteljice. Isto tako, Brankova „optimistična“ očekivanja od učenika i nastavnika ubrzo su bila nadmašena njihovim kreativnim idejama i izvedbama. Najveći problem na početku istraživanja bio je Vesnin nedostatak povjerenja u mogućnosti učenika i svoje osobno. Naime, mislila je da ona i njeni učenici nemaju dovoljno znanja potrebnog za uređivanje učeničkog časopisa na internetu. Branko ju je ohrabrio rekavši joj da uređivanje časopisa na internetu nije tako teško, te da ćemo ono što još ne znamo zajedno naučiti ostvarujući tu ideju.

Kako bi ostvarila svoje vrijednosti Vesna je nastojala omogućiti učenicima različite načine pismenog i likovnog stvaralaštva (<http://youtu.be/d-vSsF4k7hw>) od kojih su neki bili uključeni u razredni časopis koji su nazvali „Klik-klak.“ Taj časopis su učenici u prvo vrijeme pisali rukom, a kasnije na računalu te ispisivali uz pomoć pisača i uvezivali ga u matičnoj školi na stroju za uvezivanje. Unatoč tome što su ti časopisi omogućili objavljivanje pismenog i likovnog stvaralaštva učenika, učenici i njihova učiteljica su se suočili s nizom tehničkih problema. Naime, zbog nedostatka sredstava broj primjeraka je bio vrlo mali – samo dva primjerka. Učenici su sami morali nabavljati papir i boje za pisač. Časopis je mogao pročitati tek manji broj ljudi i to tako da su učenici posuđivali pojedini primjerak časopisa i nosili ga kući da ga pokažu svojim roditeljima i prijateljima. Nakon donacije novih računala s priključkom na internet „Klik-klak“ se počeo objavljivati na Internetu. Time je započelo naše novo akcijsko istraživanje u kojemu smo željeli *unaprijediti učeničko pismeno stvaralaštvo i osposobiti učenike za korištenje računala, odnosno Interneta.*

Plan akcijskog istraživanja

Tijekom 2004./2005. školske godine aktivnosti kreativnog pisanja i objavljivanja na razrednom blogu su se odvijale spontano bez sustavnog planiranja, praćenja i evaluacije rezultata. U drugom polugodištu školske godine 2005./2006. u okviru projekta „Mreža zajednica učenja“ uređivanje učeničkog časopisa na Internetu je preraslo u akcijsko istraživanje. Važan korak na tom putu predstavljala je izrada plana u koji smo željeli uključiti ideje učenika. Svoje prijedloge učenici su izrazili usmeno na satu razrednika, a na satu likovne kulture su ih likovno oblikovali na različite načine (slika 1). Neki od učeničkih prijedloga su bili sljedeći:

- I. G., 1. r.: Ja bih slikala s aparatom! Ja sam vas slikala na Bebrinici pa znam.
- I. B., 2.r: Bilo bi dobro da svi pišu, a ne samo veći đaci.
- I. S., 2. r.: Mogli bi crtati neobične likove i pisati iz mašte, što nema u stvarnosti.
- I. S., 3.r.: Da pišemo možda neku smiješnu vremensku prognozu, ponedjeljkom i petkom.
- M. B., 3.r.: Da pišemo o životinjama, to nismo do sada.
- S. A., 3. r.: Mogli bi pisati nešto o prošlosti, običajima i igrama.
- F. G., 4.r.: Da bude više smiješno, sada je dosta ozbiljno.
- I. M., 4.r.: A da nađemo nešto iz one knjige o našoj školi u prošlosti. (učenici iz Klakara, osobna komunikacija, 16. siječnja 2006.)

Slika 1. Učeničke likovne izvedbe planova akcijskog istraživanja

Uvažavajući učeničke ideje dogovorili smo se da pokušamo ostvariti četiri osnovna cilja: unapređivanje dječjeg pismenog stvaralaštva, osposobljavanje učenika i učiteljice za korištenje računala, njegovanje i očuvanje zavičajne kulture, a posebno blog sustava te zadovoljstvo učenika sudjelovanjem u tim aktivnostima (tablica 1). To smo namjeravali ostvariti korištenjem metoda kreativnog pisanja, istraživanjem narodnih običaja, nošnji, igara, igračaka, pučkih pjesama, alata, zanimanja, života u prošlosti, kroz razgovore s mještanima, čitanjem i prikupljanjem starih knjiga, prikupljanjem starih predmeta, pisanjem tekstova u Wordu, fotografiranjem i grafičkom obradom fotografija na računalu, korištenjem Internet preglednika, korištenjem programa za slanje e-pošte i drugim nastavnim i izvannastavnim aktivnostima učenika.

Tablica 1: Ciljevi i kriteriji za procjenu uspješnosti

Ciljevi	Kriteriji
Unapređivanje učeničkog pismenog stvaralaštva	Povećanje uključenosti učenika u pisanje tekstova namijenjenih za objavljivanje na BLOG-u. Pozitivna recenzija stručnih osoba i pozitivni komentari čitatelja.
Osposobljavanje učenika i učitelja za korištenje računala za pismeno izražavanje	Učenici znaju napisati tekst u Wordu, obraditi fotografiju u grafičkom programu, kopirati i zaljepiti tekst u editoru BLOG-a, napisati i objaviti članak na BLOG-u i u forumu, koristiti Internet preglednik, napisati i poslati e-poštu.
Njegovanje i očuvanje zavičajne kulture	Učenici pokazuju interes za proučavanje zavičajne kulture, imenuju i znaju čemu služe predmeti iz prošlosti, obnavljaju stare igre, komuniciraju sa starijim mještanima
Zadovoljstvo učenika s mogućnošću sudjelovanja u predviđenim aktivnostima	Učenici izražavaju zadovoljstvo u evaluacijskim listićima Na video zapisima i fotografijama uočava se zadovoljstvo učenika sudjelovanjem u aktivnostima (npr. osmjesi na njihovim licima)

Kao podatci su nam trebali poslužiti objavljeni članci i komentari čitatelja na učeničkom časopisu (<http://www.cvrcek.net/blog/klik-klak/default.htm>), e-pošta s komentarima stručnih osoba, intervjui provedeni sa stručnim osobama, mještanima i učenicima, video zapisi učeničkih aktivnosti, zbirke fotografija, audio zapisi, istraživački dnevnik i komentari kritičkih prijatelja zabilježeni na mrežnom forumu.

U akcijskom istraživanju važnu ulogu imaju kritički prijatelji. Kritički prijatelj je najčešće osoba koja dijeli profesionalni kontekst i pomaže praktičaru u ostvarivanju akcijskog istraživanja savjetujući ga i dajući mu povratne informacije (McNiff & Whitehead, 2009). Tijekom ovog akcijskog istraživanja Branko je bio u ulozi Vesninog kritičkog prijatelja te je često posjećivao i snimao njenu nastavu, razgovarao s njom o mogućnostima rješavanja različitih problema, davao joj savjete i emocionalnu podršku. Osim toga kao kritičke prijateljice su se uključile učiteljice razredne nastave iz susjednih područnih škola koji su i same pokrenule učeničke časopise na internetu. Ovoj užoj grupi kritičkih prijatelja, pridružili su se i ostali sudionici projekta „Mreža zajednica učenja“ posredstvom elektroničkog sustava Moodle na kojem je Vesna objavljivala svoj istraživački dnevnik.

Proces stvaranja učeničkog časopisa na internetu

Na početku projekta, uz pomoć programera Željka Klindžića koji je izradio i instalirao blog sustav, Branko je svim zainteresiranim učiteljima pomogao stvoriti razredne časopise na internetu. Učenici i učitelji su sami odabrali nazive te izgled sučelja između nekoliko ponuđenih predložaka. Kako bi učenici mogli započeti uređivati časopis na internetu bilo ih je potrebno tome podučiti. Učenici iz Klakara su uz Brankovu pomoć brzo svladali početne korake. Međutim, želja nam je bila da u tome pomognemo i učenicima iz drugih područnih škola koji su također željeli sudjelovati u projektu. Zbog toga smo se dogovorili da Vesnini učenici osmisle upute za uređivanje razrednih časopisa na internetu. Smatrali smo da bi oni to mogli učiniti na jednostavniji i za njihove vršnjake razumljiviji način od nas odraslih. Branko je mislio kako će oni to učiniti u obliku pisanih i ilustriranih uputa. Umjesto toga učenici su ga iznenadili svojom kreativnošću. Naime, nekoliko dječaka je osmislilo blogerski rap u kojemu su na duhovit način objasnili kako objavljivati članke na blogu (<http://youtu.be/LvYdbx5x59A>).

Učeničko stvaralaštvo na blogu vrlo brzo su uočile dvije profesionalne novinarke: Anita Benić, dopisnica „Vjesnika“ i Dunja Vanić iz lokalnog tjednika „Posavska Hrvatska“ koje su na učeničkom blogu napisale svoje komentare. Kako je objavljivanje članaka na blogu povezano s novinarskim zanimanjem dogovorili smo se s učenicima neka kontaktiraju novinarke i pozovu ih u posjet. Učenici su također pripremili pitanja i poslali ih e-poštom novinarkama od kojih su ubrzo dobili zanimljive i poučne odgovore i sugestije. Novinarka A. Benić je predložila sljedeće teme o kojima bi učenici mogli pisati u svom časopisu: „recimo ZOO vrt u Ruščici, baka koja pravi lutkice (p.s. zovite me na izložbu), običaji vašeg kraja, uspjesi u školi, stari običaji u Klakaru, jesu li učenici putnici zadovoljni prijevozom do škole...“ (A. Benić, osobna komunikacija, 17. siječnja 2006.). Novinarka D. Vanić je pak napisala: „Ostanite iskreni i radosni kakvi jeste. Pišite što više i što češće! Istražujte svoju okolicu i predstavljajte ju čitavom svijetu. Tekstovi ne moraju biti dugi, važno je da znate što njima želite reći.“ (D. Vanić, osobna komunikacija, 18. siječnja 2006.)

Učenici su osmišljavali teme, pripremali tekstove i pitanja za intervjue s mještanima, birali slike za objavljivanje. Pripremljene materijale pročitali bi na satu razrednika, hrvatskog jezika i za vrijeme informatičke sekcije. Zajedno bismo komentirali i izabrali one uratke koji su se većini svidjeli.

Ostale tekstove i priloge bi dorađivali i stavljali u mape (portfolije) na zidu ili bi ih izložili na razrednim panoima. Tako su svi radovi bili sačuvani i dostupni za prezentaciju⁴.

Dio članaka koji su objavljeni u učeničkom časopisu nastao je za vrijeme redovne nastave. Primjer za to je video zapis nastave hrvatskog jezika (http://youtu.be/c7ZnC3i2K_o) koja je održana 16. veljače 2006. godine. Zadatak je bio smisliti priču koja je imala svoj kraj, ali joj je nedostajao početak. Kao povod za stvaranje priče, učenici su na računalu u učionici pogledali i poslušali video zapis ranije snimljenog razgovora sa starijom ženom koja je ispričala kako je jednom prilikom izgubila zlatni dukat koji je u to vrijeme puno koštao. Nakon što su pogledali video zapis, učiteljica im je predložila da svoje priče napišu individualno ili u paru. Svi su se odlučila pisati u paru. Parove su činili učenici iz različitih razreda. Učenicima prvog razreda učiteljica je predložila, s obzirom da još ne znaju dobro pisati, neka prepisu naslove priča ostalih učenika u bilježnicu, na ploči ili na računalu te neka ilustriraju priču prema onome što su vidjeli na video zapisu. Za vrijeme pisanja svojih priča u pozadini je tiho svirala opuštajuća glazba. Pisanje priča je trajalo oko 20-tak minuta, a učenici koji su bili ranije gotovi ilustrirali su svoje priče.

Po završetku pisanja predstavnici parova pročitali su svoje priče. Ostali učenici su ih nagradili pljeskom, dok im je učiteljica čestitala i rukovala se s njima. Nakon toga učenici su međusobno razmijenili tekstove, napisali svoje komentare i bodove ispod svake priče. Svaki par je pročitao napisane komentare i zbrojio bodove koje su dobili. Učenici čija je priča dobila najveći broj bodova ubrzo su samostalno objavili članak na razrednom blogu (<http://www.cvrak.net/blog/Klik-Klak/a001078>). Ostale priče i ilustracije su izložene na razrednom panou. U završnom dijelu sata učenici su popunili evaluacijske listiće na kojima su svi izrazili pozitivne osjećaje.

U pisanje nekih radova uključili su se i roditelji. Tako je učenik Ivan Stanić poslao e-poštom tekst koji je napisao kod kuće uz tatinu pomoć (slika 2). O tome je Vesna napisala sljedeću bilješku u istraživačkom dnevniku:

U jutro na početku radnog dana pod satom hrvatskom jezika otvorili smo Ivanovu poruku. Članak je napisao Ivan uz tatinu pomoć. Priča nam se svidjela, a mene je podsjetila na Tadijanovićev susret s Jelom i krišku naranče koja ih je vezala za cijeli život.

Slijedilo je zajedničko traženje slike šalice za čaj koja bi bila najbolji prilog sastavu. Pretraživali smo desetke datoteka s ranije snimljenim fotografijama i izabrali najprikladniju. Ivan je objavio tekst u novom članku, dok je Franjo izabranu fotografiju umanjio i pridružio tekstu kao ilustraciju. Obavezno objavljeni članak i autore nagradimo pljeskom. Ipak sve smo radili još uvijek presporo, pa planirani novi članak nismo stigli odmah objaviti, jer je na redu bila matematika. To smo učinili poslije nastave. (V. Šimić, osobna komunikacija, 18. siječnja 2006.)

⁴ Svoje portfolije učenici su ponekad nosili kući i pokazivali svojim roditeljima i ukućanima.

Razgovarao sam s tatom...

Kako je tata osvojio mamu

Tata i mama upoznali su se na Korzu.

Tata je bio student, ali se stalno muvao po gradu.
Mama je išla u školu, a s društvom je na Korzu čekala bus.

Tata kaže da mu se mama svidjela
pa ju je odveo na čaj,
a mama kaže da je s tatom otišla na čaj
samo zato jer je vani bilo jako hladno.

Tata je volio nasmijavati mamu,
a mama se rado smijala njegovim glupim štosovima.

Tata kaže da se zaljubio u mamine oči, a
mama kaže da ni dan danas ne zna u što
se zaljubila.

Pripremio: Ivan Stanić s tatom

(#) 18.01.06 12.11 [Klik-Klak](#)

Slika 2. Primjer rada koji je učenik napisao s tatom (<http://www.cvrcak.net/blog/Klik-Klak/a000948>)

Jedna od tema s kojom su se učenici bavili bile su igračke i igre iz prošlosti našeg kraja. Najviše informacija o toj temi učenici su dobili od svojih djedova i baka. Pripremajući tekstove za članak o igrama i igračkama iz prošlosti učenici su i sami izrađivali igračke i poigrali se onako kako su to činili u svom djetinjstvu njihovi djedovi i bake (slika 3).

Stare igračke

Pričala mi je baka kako su se oni nekada igrali. Sami su sebi pravili igračke. Baka mi je napravila jednu igračku iz svog djetinjstva. Meni se igračka učinila smješnom, ali sam vidjela da se manje djevojčice zanimaju za tu staru igračku. Snimila sam Irenu i Ketu kako vuku po razredu rajliku sa krpenim lutkama. To je bila omiljena igračka moje bake.

Ivona Majić

(#) 18.01.06 12.18 [Klik-Klak](#)

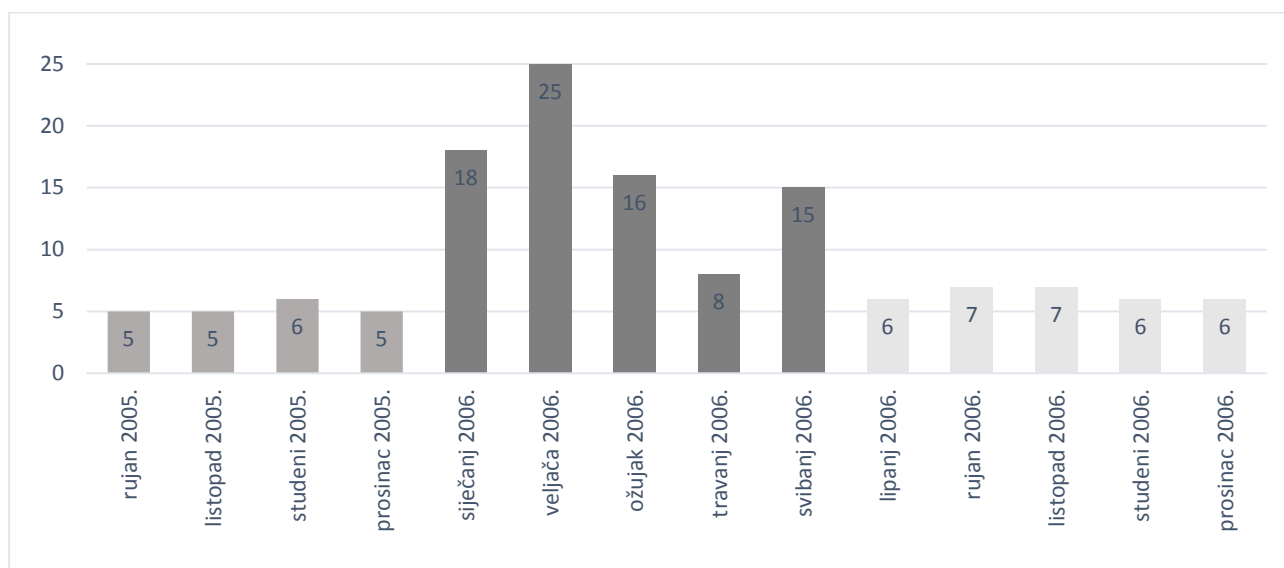
Slika 3. Učnički članak o starim igračkama (<http://cvrcak.net/blog/Klik-Klak/a000949>)

Nakon nekog vremena i učenici prvog razreda su počeli objavljivati svoje članke. Nekoliko starijih učenika je izrazilo nezadovoljstvo njihovim sporim pisanjem i težim snalaženjem na računalo, ali su im ipak pomagali u objavljivanju tekstova (<http://youtu.be/tNez3nTwG7M>). Učili smo koristiti računalo i različite računalne programe tako da smo jedni drugima pomagali (slika 4).

Slika 4. Međusobna pomoć u korištenju računala

U siječnju i veljači 2006. godine aktivnost u svezi uređivanja učeničkog časopisa na internetu dostigla je najveću dinamiku. Učenici su gotovo svakodnevno imali pripremljene tekstove koje su objavljivali na svom blogu. Na slici 5 moguće je uočiti kako je za vrijeme trajanja akcijskog istraživanja, od siječnja do svibnja 2006. godine aktivnost objavljivanja članaka na Klik-klaku bila veća nego prije i poslije tog perioda.

Slika 5. Broj objavljenih članaka na blogu Klik-klak po mjesecima

Uz povećano objavljivanje učeničkih radova na blogu, povećao se i broj komentara čitatelja. Svakog jutra prije početka nastave učenici bi pogledali na računalu komentare čitatelja koje su svi u glas pročitali (<http://youtu.be/CK8ilbAakCo>). Ti komentari su poticajno djelovali na male blogere, a ukoliko bi članak bio bez komentara, učenici bi pokazali kratkotrajno nezadovoljstvo. Većinom su to bili komentari koje su pisali učenici iz drugih područnih škola, bivši učenici škole u Klakaru, rodbina i prijatelji učenika i učiteljice, ali javljali su se i nepoznati čitatelji iz drugih mjesta i zemalja:

- Klinci-Klarkarci, odlični ste! Vaša je stranica pravo osvježanje, a moram priznati da odlično radite i novinarski posao. Samo tako nastavite i vi i vaša učiteljica. Vidimo se uskoro. (D. Vanić, novinarka „Posavske Hrvatske“, osobna komunikacija, 12. svibnja 2005.)
- Još nisam upoznala dječaka koji tako detaljno poznaje priču o početku ljubavi među svojim roditeljima (do sada)! Tvoja priča o tvojim roditeljima me duboko dodirнула svojom toplinom, jednostavnošću (malo riječi, a puno sadržaja), iskrenošću i duhovitošću! Jako mi je drago da si svoju priču objavio da i ja mogu u njoj uživati, pozdrav od pedagoginje srednje škole u Zagrebu (S. Milović, osobna komunikacija, 22. siječnja 2006)
- Izvrsno je što ste razgovarali sa svojim djedovima i bakama o igračkama iz prošlosti u Hrvatskoj. Mi imamo nešto slično u Engleskoj što se udara sa štapom. To se zove „pincek pala.“ (S. Davis, osobna komunikacija, 26. siječnja 2006)

Pored komentara čitatelja još važnije su bile sugestije kritičkih prijatelja koji su često posjećivali nastavu. Osim njih aktivnosti u svezi stvaranja učeničkog časopisa na internetu su pratili i komentirali sudionici projekta „Mrežna zajednica učenja“ posredstvom mrežnog foruma: „Sviđa mi se Vesna tvoj istraživački dnevnik. Čini mi se da ranije nisam čitala tako zanimljive zapise iz tvog razreda.“ (M. Zovko, osobna komunikacija, 16. veljače 2006.). U nekoliko navrata male blogere su posjetili i studenti Učiteljskog fakulteta u Osijeku, Dislocirani studij u Slavanskom Brodu. Učenici su rado sudjelovali u razgovoru s gostima koji su svojim komentarima izrazili pozitivno mišljenje o učeničkom stvaralaštvu, ali i o uloženom trudu učiteljice: „Smatram da je ovakav način rada veoma koristan za učenike, ali isto tako i učitelje. Ne samo da potiče na suradnju, na kreativnost i kritičko mišljenje, već i zabavlja one pojedince koji čitaju njihove članke.“ (Ostojić, 2006, str. 44)

Učenici su imali priliku izraziti kako su se osjećali za vrijeme akcijskog istraživanja i što misle o pojedinim aktivnostima u kojima su sudjelovali na nekoliko različitih načina (npr.

evaluacijski listići, intervjui i sl.). Na evaluacijskim listićima su uglavnom izražavali pozitivne osjećaje, a u intervjuu koji je s njima provela studentica razredne nastave Mirjana Ostojić za potrebe svog diplomskog rada su odgovorili sljedeće:

M. Ostojić: Što ti se sviđa u ovom načinu rada?

I. S.: Kada napišemo nešto, pa onda drugi to pročitaju i dobijemo puno komentara.

S. A.: Kada iskopamo nešto, nađemo najzanimljiviju vijest.

F. G.: Kada pišemo smiješne viceve, a ne članke koji bi nekoga uvrijedili i što druge škole mogu to vidjeti.

M. Ostojić: Što vam se ne sviđa u ovom načinu rada?

S. A.: Što nemamo podlogu u boji (na blogu).

M. B.: Ne sviđa mi se kada pišem članak i nešto pogriješim, a drugi mi kažu to ti nije dobro sada sve ispočetka.

I. M.: Sve mi je super, samo mi se ne sviđa što smo bili na prvom mjestu, a sada smo na četvrtom (u poretku čitanosti blogova). (M. Ostojić i učenici iz Klakara, osobna komunikacija, 4. svibnja 2006.)

Učiteljica je na kraju istraživanja provela grupni intervju s roditeljima učenika i razgovarala sa starijim mještanima s kojima su učenici surađivali tijekom ostvarivanja akcijskog istraživanja. Na njeno pitanje što misli o učeničkom objavljivanju tekstova na internetu, baka L. I. je rekla sljedeće (<http://youtu.be/5okl0ao0USI>):

L. I.: Mislim da je to lijepo i da je to mene začudilo da su se oni tako zainteresirali. Ne dođu oni samo meni, idu oni još kojekojema bakama pa se mi pričamo. Nama je drago što oni nas tako podsjećuju na to naše staro, a mi njima to vrlo rado pokazujemo...

V. Šimić: Što bi ste Vi preporučili tim našim malim novinarima? Kako da se ponašaju? Što da rade?

L. I.: Ma ja njima ne moram preporučit' oni su se toliko u to uživali i oni to nama toliko... toliko nas na to opominju, i mi to njima vrlo rado pokazujemo i dokazujemo. I samo im uvijek poručimo: „Dođite ako šta treba i oni stvarno zainteresirani su i već su toga dosta poslali u svijet koliko sam ja od njih čula, a drago mi je što ta naša škola imade te sve sprave koje mogu ići u svijet. (V. Šimić i L. I., osobna komunikacija, svibanj 2006).

Učenici koji su prešli u više razredne u matičnu školu ili su se preselili u drugo mjesto, prestali bi sudjelovati u uređivanju časopisa na internetu u novoj sredini. Međutim, rado su se sjećali vremena kad su u tome mogli aktivno sudjelovati i dalje bi posjećivali stranice svog časopisa koji su sada uređivali neki drugi učenici:

V. S.: Bilo mi je više nego zabavno prošle godine. Ponosna sam što sam bila glavna urednica Klik-klaka.

I.: U petom razredu imamo jako puno za učiti, ali nikada ne koristimo kompjutor u školi.

A.: Moj brat i ja često posjećujemo vaše stranice iz Zagreba pogotovo jer su to i naše stranice.

M.: Ja više ne objavljujem, ali pomažem mojoj sestri Ivani da ona što bolje objavljuje. Drago mi je da su oni to nastavili...

V.: Dobro je što imamo puno fotografija i video snimaka koje nas podsjećaju na sretne blogerske dane. Učiteljica nas je pozvala da i dalje sudjelujemo u radu na našem blogu. (Bivši učenici škole u Klakaru, osobna komunikacija, 4. ožujka 2006.)

Nakon što je istraživanje završeno u lipnju 2006. godine učiteljica Vesna Šimić je prešla na novo radno mjesto ravnateljice OŠ „Vladimir Nazor“ u Slavonskom Brodu. Vođenje nastave je preuzela njena kolegica T. R. koja nije bila uključena u projekt stvaranja učeničkih časopisa na internetu i nije se znala služiti računalom, međutim tome su je podučili Vesnini bivši učenici:

Ja sam imala pomalo, moram priznati, strah i odgovornost jer sam radila s učiteljicom Vesnom i znam koliko je ona kvalitetno i s puno žara i ljubavi radila, a s druge strane to je bio svakako i izazov i sada već, ne sada, dugo pravo zadovoljstvo zato što uistinu puno toga nisam znala, ali su me naučili moji učenici, tj. Vesnini bivši đaci. I polako sam ja potpuno ušla u to i bilo je vrlo zanimljivo. (Iz intervju s T. R., osobna komunikacija, 5. lipnja 2007.)

Stvaranje učeničkog časopisa na internetu zabilježeno je i u drugim medijima. Tako je u lokalnom tjedniku „Posavska Hrvatska“ objavljen intervju s učiteljicom Vesnom Šimić i njenim učenicima iz Klakara. Primjer učeničkog časopisa Klik-klak spomenut je i u nekim televizijskim emisijama, a učiteljica je o svom iskustvu stvaranja časopisa napisala kraći rad u časopisu Profil akademija.

Interpretacija

Ovo akcijsko istraživanje je doprinijelo ostvarivanju svih planiranih ciljeva u skladu s postavljenim kriterijima koji su gotovo u potpunosti zadovoljeni:

Za vrijeme istraživanja povećana je aktivnost učenika u pisanju tekstova namijenjenih objavljivanju na učeničkom časopisu Klik-klak. To je moguće zorno uočiti na slici 4, ali i na video zapisima, fotografijama i istraživačkom dnevniku učiteljice. Pozitivni komentari stručnih osoba (novinari, pedagozi, učitelji – kritički prijatelji) i čitatelja ukazuju na kvalitetu učeničkih radova što je u skladu s pedagogijom uspješnosti za koju se svojevremeno zalagao Freinet:

Stvorite izvrstan školski časopis. Budite tehnički dobro pripremljeni kako bi bez bilo kakvog nepotrebnog rizika vaš uspjeh bio prepoznat. Malo po malo, postat ćete sposobni postići – u svom razredu i svom životu – uspjeh koji daje nadu, polet i energiju. (Freinet, citirano, 2007, str. 69)

Učenicima su komentari čitatelja bili posebno važni i pitali su ih na pisanje i uređivanje svog časopisa. Za razliku od toga, u tradicionalnoj nastavi djeca rijetko imaju priliku dobiti povratnu informaciju o onome što su u školi ili kod kuće napisala. Umjesto stvaralačkog izražavanja i komunikacije, pisanje se vrlo često svodi na uvježbavanje pravilnog i urednog pisanja što za djecu nema puno smisla. U našem slučaju blog je učenicima omogućio da budu autori čiji radovi izazivaju pozornost čitatelja. To kod njih izaziva radost i ponos, a učenje čini smislenim rezultatom interakcije s drugim ljudima od kojih neki ne moraju biti dio užeg društvenog konteksta u kojem učenici žive.

Sudjelujući svakodnevno u stvaranju svog časopisa učenici, kao i njihove učiteljice su se naučili služiti računalnima programima: za uređivanje teksta, obradu fotografija, za uređivanje weblogova, za pregled, pisanje i slanje e-pošte, pretraživanje interneta i sl. Međutim, svi sudionici ovog procesa su doživjeli učenje kao izazov i potrebu, a ne kao dosadnu aktivnost u kojoj su bili primorani sudjelovati. Dakle, u našem slučaju se događalo suštinsko učenje koje prema Rogersu ima sljedeće značajke:

Ono ima kvalitetu osobne uključenosti – cijela osoba sa svim svojim emocionalnim i kognitivnim aspektima sudjeluje u učenju. *Ono je samoinicirano*. Čak i kad poticaj ili stimulans dolazi izvana, osjećaj otkrića, postignuća i razumijevanja dolazi iznutra. *Ono je sveobuhvatno*. Ono stvara razliku u ponašanju, stavovima, čak i u osobnosti učenika. *Ono je samo-evaluirano*. Učenik zna zadovoljava li ono njegove potrebe, vodi li ga prema onome što želi znati, osvjetljava li ono tamna područja njegovog neznanja s kojima se suočava. Možemo reći da evaluacija potpuno prelazi u ruke učenika. *Ono je u suštini smisljeno*. (Rogers, 1969, str. 5)

Učenici su posebnu pozornost posvetili proučavanju zavičajne kulture pri čemu su gotovo svakodnevno komunicirali s mještanima, posebno starijim. Mještani su pozitivno reagirali na učeničke aktivnosti u svezi uređivanja časopisa na internetu te su im u tome rado pomagali. Umjesto generacijskog jaza koji se često stvara kad je u pitanju nova informacijsko-komunikacijska tehnologije, u ovom slučaju ona je poslužila kao poticaj za komunikaciju, suradnju i međusobno učenje. Učenici su od starijih mještana naučili mnogo o životu u prošlosti, a posebno o starim igrama i igračkama koje su uslijed sveopće komercijalizacije djetinjstva (Kenway & Bullen, 2001) zaboravljene i napuštene premda su neke imale veću odgojnu vrijednost i potencijal. Naime, stare igračke su vrlo često izrađivala sama djeca od priručnih materijala i na taj način su mogla izraziti

svoju kreativnost i maštu. Za razliku od toga, suvremene igračke im svojom dovršenošću to ne dozvoljavaju i vrlo često služe kao statusni simbol, a ne kao poticaj za druženje i igru s vršnjacima.

U bavljenju zavičajnom kulturom u ovom projektu izbjegnute su razine nesudjelovanja djece koje prema Hartu (1992) podrazumijevaju manipulaciju⁵, dekoraciju i tokenizam⁶. Posebno treba izdvojiti dekoraciju koja se odnosi na

...česte situacije u kojima se djeci dijele majice povezane s nekim događajem, kako bi u toj odjeći pjevali ili plesali na toj manifestaciji, ali ne znajući točno što se događa i ne sudjelujući u organizaciji tog događaja. Mladi ljudi su tamo prije kao osvježenje ili kako bi izveli nešto zanimljivo, negoli kao pokretači događanja. (Hart, 1992, str. 9)

U Hrvatskoj se to vrlo često odnosi na sudjelovanje u različitim folklornim aktivnostima u kojima djeca u nošnjama pjevaju, sviraju i plešu nastojeći dočarati život u prošlosti bez njegovog dubljeg razumijevanja. Time postaju dekoracija na svečanostima koje organiziraju odrasli. Umjesto toga, u našem projektu učenici su aktivno sudjelovali u stvaranju kulturnog proizvoda koji je postao prepoznatljiv i izvan njihovog mjesta što dokazuje sljedeći komentar čitatelja: „Moja prijateljica iz Japana je našla vaš blog, i voli ga, jer je uči o jeziku i kulturi Hrvatske! Vaš blog je veoma interesantan i mi jedva čekamo da pročitamo još vaših radova!“ (Mariko i Kamegoro, osobna komunikacija, 18. svibnja 2006)

Slika 6. Radost i zadovoljstvo na licima bivših učenika škole u Klakaru prilikom pregledavanja časopisa Klik-klak u čijem su stvaranju i sami ranije sudjelovali

Smatrali smo važnim da sudjelovanje u projektu učenicima bude zanimljivo i zabavno. Da je to uistinu bilo tako svjedoče izjave učenika, video zapisi i brojne fotografije (npr. slika 6) na kojima se mogu vidjeti nasmijana lica učenika koji sudjeluju u aktivnostima koje su sami odabrali i u kojima vide smisla: „I.S.: Zanimljivo mi je što možemo pisati i birati slova kakva god želimo, smijemo stavljati

⁵ „Manipulacija, ili doslovno rukovanje (od lat. manus = ruka), a u nešto širem smislu upravljanje, je postupak kojim se nekoga ili nešto koristi kao sredstvo za postizanje određenog cilja.“ Zbog toga Polić smatra da „odgoj nikako ne može biti ono što gojidbena manipulacija u svojoj biti jest: instrumentalizacija ili posredstvovljenje djeteta u ostvarenju nekog unaprijed postavljenog i djetetu izvanjskog cilja.“ (Polić, 2002, str. 11)

⁶ „Tokenizam se ovdje koristi kako bi se opisale situacije u kojima se djeci prividno daje sloboda izražavanja, ali oni zaista imaju vrlo malo izbora u svezi predmeta i stila komunikacije, te malu ili gotovo nikakvu mogućnost formuliranja svojih mišljenja.“ (Hart, 1992, str. 9)

slike koje nam se najviše sviđaju i što sami uređujemo našu stranicu. I.K.: Što se veselimo kada objavimo nešto.“ (iz intervjua s učenicima, osobna komunikacija, svibanj 2006)

Ovo akcijsko istraživanje predstavlja primjer kako je moguće ostvariti proces promjene u školskom kontekstu koji se prema Fullanu (2007) sastoji od tri faze: inicijacije, implementacije i institucionalizacije. Nažalost, u našim školama promjene vrlo često zastaju već u prvoj fazi, a malo ih postane dijelom svakodnevne prakse institucija. U našem slučaju stvaranje učeničkih časopisa na internetu nije bio sam privremeni pokušaj jer većinu njih nakon deset godina uređuju novi učenici i u nekim slučajevima nove učiteljice. To podrazumijeva da je promjena koju smo započeli prije deset godina ostvarena, odnosno institucionalizirana na razini škole u kojoj Vesna danas obavlja dužnost ravnateljice. Ta činjenica je svakako doprinijela institucionalizaciji učeničkih časopisa na internetu jer je ona kao ravnateljica mogla podržati učitelje u toj vrijednoj aktivnosti:

Mojim odlaskom na novo radno mjesto ravnateljice škole, učenička aktivnost nije prestala. Što je još važnije, druge učiteljice su prihvatile ideju razrednog časopisa na internetu tako da danas u OŠ „Vladimir Nazor“ djeluje osam učeničkih časopisa (vidjeti <http://cvrcak.net/blog/>). Zanimljivo je napomenuti da su se tijekom našeg istraživanja u medijima pojavljivale različite vijesti o zlouporabi interneta od strane nekih učenika. Naše istraživanje je pokazalo kako novi mediji, a posebno internet mogu poslužiti za izražavanje učeničkog stvaralaštva, ali samo ako su dio osmišljenog odgojnog djelovanja. (Šimić, 2008, str. 11)

Smatramo kako je procesu promjena potrebno dodati još jednu fazu, a to je diseminacija iskustava stečenih prilikom uvođenja promjena. Tome posebno mogu doprinijeti akcijska istraživanja za čiju afirmaciju se i sami zalažemo. Dakako, „jedna obitelj, jedan učitelj, jedan psiholog ili jedna aktivistička grupa sama se ne može nositi s 15 milijardi teškom industrijom“ (Linn, 2005, str. 117) i uhodanim obrascima ponašanja koje ljudi nekritički slijede u institucijskom kontekstu i svakodnevnom životu, ali pojedinačna akcijska istraživanja učitelja u kojima se ostvaruju suštinske promjene mogu stvoriti nadu da nam „put prema drugačije mogućem uvijek ostaje otvoren“ (Polić, 1993). Nadamo se da će rezultati ovog akcijskih istraživanja služiti kao poticaj stvaralaštvu drugih učitelja i njihovih učenika⁷ te kao izazov u stvaranju zajednica – prijatelja djece.

Literatura

- Acker, V. (2007). *The French educator Célestin Freinet (1896-1996): An inquiry into how his ideas shaped education*. Lanham: Lexington Books.
- Carr, W., & Kemmis, S. (2004). *Becoming critical: Education, knowledge and action research*. London: Routledge/Falmer
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2005). *Research methods in education* (5th edit.). London: Routledge/Falmer.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. Boston: Pearson.
- Drayden, G., & Vos, J. (2001). *Revolucija u učenju: Kako promijeniti način na koji svijet uči*. Zagreb: Educa.
- Fullan, M. (2007). *The new meaning of educational change* (4th ed.). New York: Teachers College.

⁷ Naš projekt je to već dijelom postigao jer je prije pet godina potakao učitelja Maria Gavranu na pokretanje razrednog časopisa s učenicima prvog razreda osnovne škole (Gavran, 2009), a multimedijску prezentaciju projekta su poslušale i pogledale desetine studenata na Filozofskom i Učiteljskom fakultetu u Osijeku.

- Gavran, M. (2009). Class journal as a possibility of encouraging pupils' creativity. *Educational Journal of Living Theories*, 2(3), 295-323.
- Glasser, W. (2004). *Kvalitetna škola: Škola bez prisile*. Zagreb: Educa.
- Hart, R. A. (1992). *Children's participation: From tokenism to citizenship*. Florence: UNICEF International Child Development Centre.
- Kemmis, S., McTaggart, R., & Nixon, R. (2014). *The action research planner: Doing critical participatory action research*. Singapore: Springer.
- Kenway, J., & Bullen, E. (2001). *Consuming children: Education, entertainment, advertising*. Philadelphia: Open University Press.
- Klippert, H. (2001). *Kako uspješno učiti u timu: Zbirka praktičnih primjera*. Zagreb: Educa.
- Linn, S. (2005). The commercialization of childhood. In S. Olfman (Ed.), *Childhood Llost: How American culture is failing our kids* (str. 107-122). Westport, CT: Praeger.
- Matijević, M. (1994). *Humor u nastavi: Pedagoška i metodička analiza*. Zagreb: UNA-MTV.
- McNiff, J. & Whitehead, J. (2009). *You and your action research project* (3rd edit.). London: Routledge.
- Ostojić, M. (2006). Internet i odgoj. (Unpublished graduation thesis). Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Učiteljski fakultet u Osijeku, Dislocirani studij u Slavonskom Brodu.
- Polić, M. (1993). *Odgoj i svije(s)t*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
- Polić, M. (2002). Odgoj i stvaralaštvo. *Metodički ogledi*, 9(2), 9-17.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon*, 9(5), 1-6.
- Plucker, J. A., & Makelu, M. C. (2010). Assessment of creativity. In J. C. Kaufman, & R. J. Sternberg (Eds.), *The Cambridge Handbook of Creativity* (str. 48-73). Cambridge: Cambridge University Press.
- Republika Hrvatska, Pravobranitelj za djecu. (2013). *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu 2012*. Zagreb.
- Rogers, K. (1969). *Freedom to learn*. Columbus: Charles E. Merrill Publishing Company.
- Starko, A. J. (2010). *Creativity in the classroom: Schools of curious delight* (4th edit.). New York: Routledge.
- Šimić, V. (2008). Kreativnošću se ne treba baviti rekreativno nego stalno: Učenički časopis na internetu. *Profil akademija*, 6(15), 10-11.
- Tripp, D. (2005). Action research: A methodological introduction. *Educação e Pesquisa*, 31(3), 443-466. Retrieved August 16, 2014, from <http://dx.doi.org/10.1590/S1517-97022005000300009>